

ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ

**Η φύση και το δυναμικό του «κινήματος»
της αντιπαγκοσμιοποίησης**

Αρχικά, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το ίδιο το γεγονός της ανά-
δυσης του «κινήματος» της αντιπαγκοσμιοποίησης είναι πολύ σημαντι-
κή εξέλιξη εφόσον υποδηλώνει πως μέρος της σημερινής νεολαίας
επέστρεψε στην πολιτική, παρά τη γενική απάθεια που προκαλεί ο κα-
ταναλωτισμός, ο μεταμοντερνισμός, η μαζική έκρηξη της κατάχρησης
ναρκωτικών και ο ανορθολογισμός διαφόρων μορφών που βρίσκεται
σε άνθιση. Ωστόσο αυτό δεν πρέπει να μας οδηγήσει στη συνηθισμένη
επιπόλαιη εξιδανίκευση του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης ή
σε αυταπάτες για το δυναμικό του. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα επιχειρή-
σω να εξετάσω προκαταρκτικά μερικά κρίσιμα ζητήματα πάνω στη φύ-
ση και το δυναμικό αυτού του «κινήματος» που είναι χρήσιμα σε μια
κριτική αποτίμησή του και θα συνεχίσω τη συζήτηση στο τέταρτο κε-
φάλαιο.

Όπως είναι γνωστό, το «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης αποτε-
λείται από ετερογενή στοιχεία με τεράστια ποικιλία στόχων, οι οποίοι ξε-
κινούν από τα ρεφορμιστικά αιτήματα που προβάλλονται από Μη Κυβερ-
νητικές Οργανώσεις, ορθόδοξους Πράσινους, συνδικάτα και άλλους, και
φτάνουν μέχρι τα επαναστατικά αιτήματα, που υποστηρίζονται κυρίως
από αναρχικούς, οικοαναρχικούς και λοιπούς.

Η ετερογενής αυτή φύση του «κινήματος» έχει μια σειρά από πολύ σοβαρές συνέπειες.

Πρώτον, θα μπορούσε κανείς να έχει σημαντικές επιφυλάξεις για το κατά πόσον ο ίδιος ο όρος «κίνημα» είναι κατάλληλος να περιγράψει τις μορφές άμεσης δράσης που έχουν σημαδέψει τις δραστηριότητες κατά της παγκοσμιοποίησης τα τελευταία χρόνια στο Λονδίνο, το Σιάτλ, την Πράγα, το Κεμπέκ, τη Γένοβα κ.λπ. Δεύτερον, θα μπορούσε κανείς να έχει παρόμοιες επιφυλάξεις γύρω από την υποτιθέμενα «αντισυστημική» φύση αυτού του κινήματος.

Ξεκινώντας από τις επιφυλάξεις γύρω από τον «κινηματικό» χαρακτήρα των ρευμάτων κατά της παγκοσμιοποίησης, η ετερογενής φύση των διαφόρων ομάδων που συμμετέχουν σε αυτές τις ενέργειες κάνει -τουλάχιστον- αμφίβολο το να θεωρηθεί πως όσοι συμμετέχουν σε αυτές τις δραστηριότητες συναποτελούν ένα είδος «κινήματος». Ένα κίνημα προϋποθέτει κοινή ανάλυση της παρούσας κατάστασης ή, το λιγότερο, κοινούς στόχους και κοινά μέσα για να πραγματοποιηθούν οι κοινοί στόχοι. Όμως, οι ακτιβιστές που συμμετέχουν σε αυτές τις δραστηριότητες διαφέρουν σημαντικά όχι μόνο σε ό,τι αφορά τα μέσα που χρησιμοποιούν, τα οποία κυμαίνονται από τη βίαιη άμεση δράση μέχρι την παθητική αντίσταση και τις ειρηνικές διαδηλώσεις, αλλά και σε ό,τι αφορά τους ίδιους τους στόχους τους, για να μην αναφερθούμε στην ανάλυση της παρούσας κατάστασης. Οι οργανωτές της αντι-FTAA συνάντησης στο Κεμπέκ (Απρίλιος 2001) συνόψισαν εύστοχα το χαρακτήρα του «κινήματος» της αντιπαγκοσμιοποίησης:

Πιστεύουμε πως είναι δυνατό να αντιταχθούμε ριζοσπαστικά και δημιουργικά στον ιμπεριαλισμό και το καπιταλιστικό σύστημα, ενώ την ίδια στιγμή να διατηρήσουμε τον ανοικτό χαρακτήρα του κινήματος που είναι αναγκαίος για να αναπτυχθεί ένα ποικίλο και πλουραλιστικό κίνημα αντίστασης.¹¹⁴

Είναι συνεπώς προφανές ότι στο όνομα του πλουραλισμού και για χά-

114. «Mobilizing Against the FTAA», στο δικτυακό τόπο <http://www.a20.org>.

ρη της προσέλευσης στις διαμαρτυρίες του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού ανθρώπων, το «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης έχει πάρει τη μορφή των λαϊκών μετώπων της παλαιάς Αριστεράς, τα οποία στην ιστορία έχουν αποδειχθεί ιδιαίτερα αναποτελεσματικά να προκαλέσουν οποιαδήποτε ριζική αλλαγή.

Όσον αφορά την ανάλυση που χρησιμοποιούν οι ακτιβιστές που συμμετέχουν στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης, μπορούμε γενικά να διακρίνουμε μεταξύ των παρακάτω τάσεων: μερικοί από τους ακτιβιστές (προς το παρόν μια μειονότητα) θεωρούν ότι είναι το ίδιο το κοινωνικοοικονομικό σύστημα που έχει οδηγήσει στη σημερινή νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και στη θέσμιση πολιτικών και οικονομικών δομών που εξασφαλίζουν τη συγκέντρωση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας στα χέρια των διάφορων ελίτ. Άλλοι, απλώς κατακρίνουν την ιδεολογία του συστήματος και ιδιαίτερα την ιδεολογία του καταναλωτισμού και της οικονομικής ανάπτυξης - ωσάν η ιδεολογία να είναι κάτι ανεξάρτητο από τις δομές που έχουν θεσπιστεί από το κοινωνικοοικονομικό σύστημα που θα μπορούσε να είναι ο αποκλειστικός στόχος ενός ριζοσπαστικού κινήματος για την αλλαγή της. Τέλος, υπάρχουν εκείνοι, στην πραγματικότητα η συντριπτική πλειοψηφία, που ασκούν κριτική στα συμπτώματα της λειτουργίας του κοινωνικοοικονομικού συστήματος (συγκέντρωση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, δύναμη πολυεθνικών, συνέπειες πάνω στην εργασία και το περιβάλλον κ.λπ.) και όχι στο ίδιο το σύστημα, συχνά υιοθετώντας τα περισσότερα αιτήματα της ρεφορμιστικής Αριστεράς.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τους στόχους των ακτιβιστών που συμμετέχουν στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης, αυτοί προφανώς αποτελούν λογική συνέπεια του είδους της ανάλυσης που χρησιμοποιούν για την ερμηνεία της παγκοσμιοποίησης. Έτσι, μερικά ρεύματα διακηρύσσουν ότι στόχος τους είναι να ανατρέψουν το παρόν σύστημα συγκέντρωσης της εξουσίας, αν και κανένα δεν προτείνει κάποια συγκεκριμένη εναλλακτική μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, και, αντίθετα, περιορίζονται στην παράθεση κάποιων αφηρημένων γενικοτήτων ή εναλλακτικών αξιών. Άλλοι στοχεύουν απλώς στο να πείσουν τον κόσμο για τα δεινά της παγκοσμιοποίησης και του καταναλωτισμού, με την ελπίδα ότι η

άσκηση αρκετής πίεσης από τα κάτω θα πείσει, ή θα υποχρεώσει, τις ελίτ (λόγω του κοινωνικού κόστους που συνεπάγεται η καταστολή της δυσαρέσκειας) να πάρουν κατάλληλα μέτρα ώστε να προστατεύσουν την εργασία και το περιβάλλον. Τέλος, υπάρχουν εκείνοι που πιστεύουν στην «επαναστατική «διάλυση» των σημερινών κοινωνιών μέσω της καταστροφικής ανασυγκρότησης κομματιών και τμημάτων των υπαρχόντων θεσμών, τεχνολογιών και αξιών».¹¹⁵

Η παραπάνω ανομοιότητα στόχων και αντιλήψεων φανερώνει επομένως ότι δεν θα μπορούσε κανείς να μιλήσει σοβαρά για ένα «κίνημα», ώστε να μπορέσει να περιγράψει τους ακτιβιστές που συμμετέχουν στις δραστηριότητες ενάντια στην παγκοσμιοποίηση.

Όσον αφορά τις επιφυλάξεις γύρω από την αντισυστημική φύση του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης, είναι ξεκάθαρο ότι η συντριπτική πλειοψηφία όσων συμμετέχουν σ' αυτό υιοθετεί ρεφορμιστικά αιτήματα - πράγμα που έγινε ιδιαίτερα φανερό από το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ το 2001 στο Πόρτο Αλέγκρε, το οποίο αγκαλιάστηκε από ολόκληρη τη «ρεφορμιστική» Αριστερά (όπως ορίστηκε παραπάνω): από το N. Chomsky,¹¹⁶ Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και συνδικαλιστές, μέχρι διάφορους κοινοβουλευτικούς και τη *Le Monde Diplomatique*! Η ρεφορμιστική φύση του ΠΚΦ συνοψίστηκε εύστοχα από τον Eric Toussaint,¹¹⁷ πρόεδρο της επιτροπής για τη διαγραφή του χρέους του Τρίτου Κόσμου

115. T. W. Luke, «Globalization, Popular Resistance and Postmodernity», *Democracy and Nature*, τόμ. 7, αρ. 2, Ιούλ. 2001.

116. Όπως τονίζει ο N. Chomsky: «Το Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ προσφέρει δυνατότητες απaráμιλλης σπουδαιότητας, για να έρθουν σε επαφή λαϊκές δυνάμεις από πολλές και ποικίλες περιφέρειες τόσο πλουσιότερων όσο και φτωχών χωρών, για να αναπτύξουν επικοινωνιακές εναλλακτικές προτάσεις που θα προστατεύσουν τη συντριπτική πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού από την επίθεση στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, και για να προχωρήσουν στη διάλυση των αθέμιτων συγκεντρώσεων εξουσίας και να επεκτείνουν το χώρο της δικαιοσύνης και της ελευθερίας» (Κείμενο που γράφτηκε ειδικά για την έναρξη του Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε, και το οποίο αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Folha de S. Paulo*, στις 10/9/2000).

117. E. Toussaint, *Another world is possible*, ΠΚΦ: Πόρτο Αλέγκρε, 23/2/01.

και συμμετέχοντα στο ΠΚΦ στο Πόρτο Αλέγκρε, που ανακεφαλαίωσε τα σημεία σύγκλισης όσων συμμετείχαν ως εξής:

- Αναγκαιότητα μιας δημοκρατικής και διεθνιστικής εναλλακτικής πρότασης στη νεοφιλελεύθερη καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση.
- Αναγκαιότητα της πραγμάτωσης της ισότητας ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες.
- Αναγκαιότητα της βάθυνσης της κρίσης νομιμότητας της Παγκόσμιας Τράπεζας, του ΔΝΤ, του ΠΟΕ, του Φόρουμ στο Νταβός, της Ομάδας των 7 και των μεγάλων πολυεθνικών.
- Υποστήριξη της διαγραφής του χρέους του Τρίτου Κόσμου και εγκατάλειψη των πολιτικών διαρθρωτικής προσαρμογής.
- Υποστήριξη της προσπάθειας να σταματήσει η απορύθμιση του εμπορίου, της αντίθεσης σε ορισμένες χρήσεις των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών και της απόρριψης του τωρινού ορισμού των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας σε σχέση με το εμπόριο («TRIPS»).
- Αντίθεση στις ιδιωτικοποιήσεις.
- Αντίθεση στις милитарιστικές πολιτικές (για παράδειγμα, στο Σχέδιο Κολομβία).
- Υποστήριξη του δικαιώματος των λαών για μια ενδογενή ανάπτυξη.
- Εξεύρεση εσόδων μέσω της φορολόγησης του κεφαλαίου με βάση ένα φόρο τύπου Tobin.
- Υποστήριξη των δικαιωμάτων των ιθαγενών λαών.
- Αναγκαιότητα της αγροτικής μεταρρύθμισης και μιας γενικευμένης μείωσης των εργάσιμων ωρών. Αναγκαιότητα μιας κοινής πάλης Βορρά/Νότου και Ανατολής/Δύσης.
- Προώθηση δημοκρατικών εμπειριών όπως ο συμμετοχικός προϋπολογισμός που εφαρμόστηκε στο Πόρτο Αλέγκρε.

Την ίδια στιγμή, λες και η πρόθεσή του ήταν να διαλύσει κάθε υποψία για τη ρεφορμιστική φύση του ΠΚΦ, περιέγραψε τα σημεία απόκλισης ανάμεσα στα διάφορα κινήματα και τους διανοούμενους που έλαβαν μέρος στο ΠΚΦ:

Ορισμένα σημαντικά ερωτήματα παραμένουν θέματα προς συζήτηση: είναι αναγκαίο να «καταργηθούν» η Παγκόσμια Τράπεζα, το ΔΝΤ και ο

ΠΟΕ ή μπορούν να μεταρρυθμιστούν; Πρέπει να αγωνιστούμε στις χώρες της περιφέρειας για την αναστολή της πληρωμής του χρέους, ή να στηριχτούμε απλώς σε διαπραγματεύσεις χωρίς να προσφύγουμε σε αυτό το μέτρο;

Το Κάλεσμα Κινητοποίησης στο Πόρτο Αλέγκρε,¹¹⁸ που υπογράφηκε από περίπου 200 οργανώσεις, κάνει ακόμη πιο ξεκάθαρο το ρεφορμιστικό χαρακτήρα των ακτιβιστών κατά της παγκοσμιοποίησης που υποστήριξαν τη συγκέντρωση του ΠΚΦ. Αυτή η διακήρυξη, ξεκινώντας με ένα υποτιθέμενα ριζοσπαστικό κάλεσμα για «μια μεγάλη συμμαχία για τη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας, διαφορετικής από την κυρίαρχη λογική όπου η ελεύθερη αγορά και το χρήμα θεωρούνται το μόνο μέτρο αξίας», προχωρά στον ορισμό της «νέας κοινωνίας» με έναν τρόπο που φανερώνει ότι οι βασικοί θεσμοί συγκέντρωσης της εξουσίας σήμερα, δηλ. το σύστημα της οικονομίας της αγοράς και της αντιπροσωπευτικής «δημοκρατίας», θεωρούνται δεδομένοι. Όπως το κείμενο κάνει εντελώς ξεκάθαρο, ο στόχος δεν είναι η ίδια η οικονομία της αγοράς, αλλά η «νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίησή» της, και όχι η ίδια η αντιπροσωπευτική «δημοκρατία», αλλά η υπονόμευσή της από την παγκοσμιοποίηση, το μιλιταρισμό κ.λπ. Το γεγονός ότι πίσω από τέτοια συμπεράσματα βρίσκεται η ανάλυση της ρεφορμιστικής Αριστεράς είναι προφανές: η παγκοσμιοποίηση δεν θεωρείται το αποτέλεσμα ενδογενών αλλαγών στις οικονομικές πολιτικές, οι οποίες αντανάκλουν τη δυναμική ανάπτυξη-ή-θάνατος του συστήματος της οικονομίας της αγοράς, αλλά απλώς το αποτέλεσμα εξωγενών αλλαγών στις οικονομικές πολιτικές, οι οποίες είναι αντιστρέψιμες, αρκεί να υποβληθούν οι ελίτ σε αρκετή «πίεση από τα κάτω». Δεν είναι επομένως άξιο απορίας ότι αυτό το είδος ανάλυσης καταλήγει σε έναν κατάλογο καθαρά ρεφορμιστικών αιτημάτων, που αραδιάζονται λεπτομερώς στο «Κάλεσμα Κινητοποίησης»: φόρος Tobin, δίκαιο εμπόριο, μη παρέμβαση από το ΔΝΤ, την ΠΤ, τον ΠΟΕ και το ΝΑΤΟ στη διαμόρφωση των εθνικών πολιτικών, αγροτική μεταρρύθμιση κ.λπ. Δεν

118. *Porto Alegre Call for Mobilisation*, Βραζιλία: 19/2/01.

προκαλεί επομένως καμία έκπληξη ότι η συνάντηση του ΠΚΦ στο Πόρτο Αλέγκρε και η ταυτόχρονη συνάντηση των οικονομικών και πολιτικών ελίτ στο Νταβός θεωρήθηκαν από κάποιες ελευθεριακές οργανώσεις, όπως η Association Internationale des Travailleurs (AIT),¹¹⁹ πως αντιπροσωπεύουν «δυσόψεις του ίδιου καπιταλισμού».

Ποιο όμως είναι το δυναμικό του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης για να προκαλέσει μια συστημική αλλαγή, όπως απαιτούν κάποιοι από τους συμμετέχοντες, ή τουλάχιστον μια ριζική κοινωνική αλλαγή για να μεταβληθεί δραστικά ο χαρακτήρας της σημερινής παγκοσμιοποίησης, όπως ζητάει η πλειοψηφία; Για να απαντήσουμε σ' αυτή την ερώτηση είναι προφανές ότι, με δεδομένη την ετερογενή φύση του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης, πρέπει να αναφερθούμε στις κύριες τάσεις που υπάρχουν μέσα σ' αυτό. Θα μπορούσαμε να προχωρήσουμε σε μια ταξινόμηση αυτών των τάσεων.

- Η τάση της άμεσης δράσης/άμεσης δημοκρατίας, που συνήθως υιοθετείται από ελευθεριακές ομάδες (Peoples' Global Action, Reclaim the Streets, Ya Basta! και άλλοι) οι οποίες ήταν κυρίως υπεύθυνες για τα γεγονότα κατά της παγκοσμιοποίησης στο Λονδίνο, το Σιάτλ, την Πράγα, τη Γένοβα και αλλού. Αυτή είναι η μόνη τάση εντός του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης που υποστηρίζει ξεκάθαρα αντισυστημικούς στόχους, αν και κάποια ρεύματα μέσα σ' αυτήν υιοθετούν επίσης και ρεφορμιστικά αιτήματα, κάτι που τους φέρνει κοντά στην επόμενη τάση.

- Η τάση του ρεφορμισμού-ως-στρατηγικής, που υποστηρίζεται κυρίως από την κρατικιστική Αριστερά (μαρξιστές-λενινιστές, τροτσκιστές -όπως το βρετανικό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα και το ελληνικό παρακλάδι του-, μερικοί ακτιβιστές από τον Τρίτο Κόσμο και λοιποί) και υιοθετεί ρεφορμιστικά αιτήματα, όχι κατ' ανάγκη πιστεύοντας σε ένα σταδιακό μετασχηματισμό της κοινωνίας, αλλά ως μια στρατηγική για να προκαλέσει μια συστημική αλλαγή.

119. Βλέπε τη δήλωση της Association Internationale des Travailleurs (AIT), που υιοθετήθηκε επίσης από διάφορες αναρχοσυνδικαλιστικές ομάδες στη Βραζιλία και την Ισπανία, *Ελευθεροτυπία*, 4/2/01.

- Η μεταμοντέρνα τάση, που έχει υιοθετηθεί από ορισμένους ακτιβιστές, ιδιαίτερα από φεμινίστριες, Πράσινους και άλλους που ανήκουν σε ό,τι παλιότερα ονομαζόταν «νέα κοινωνικά κινήματα» και εκφράζουν σημαντικές μεταμοντέρνες επιρροές. Οι υποστηρικτές αυτής της τάσης υιοθετούν μια στάση η οποία απορρίπτει κάθε πρόταση για ένα «συνολικό» πολιτικό πρόταγμα και για συλλογικά «συμφέροντα» και «ανάγκες» - μια στάση που αναπόφευκτα καταλήγει σε μια ρεφορμιστική στρατηγική συμμαχιών και συνασπισμών μεταξύ και ανάμεσα σε ετερογενείς ομάδες.¹²⁰

- Η σοσιαλδημοκρατική τάση, που σήμερα υποστηρίζεται κυρίως από συνδικαλιστές, ΜΚΟ και πρώην μαρξιστές που έχουν μεταπηδήσει στη σοσιαλδημοκρατία, μετά την αντίστοιχη μεταπήδηση των σοσιαλδημοκρατών στο σοσιαφιλελευθερισμό. Οι υποστηρικτές αυτής της τάσης υιοθετούν την ανάλυση της ρεφορμιστικής Αριστεράς για την παγκοσμιοποίηση και, αναπόφευκτα, καταλήγουν σε ρεφορμιστικά αιτήματα. Η στρατηγική πίσω από αιτήματα αυτού του είδους είναι η παλιά σοσιαλδημοκρατική στρατηγική της πίεσης για ρεφορμιστικά αιτήματα, με την ελπίδα της προοδευτικής μεταρρύθμισης της κοινωνίας μέσω της δημιουργίας πολιτικών συμμαχιών γύρω από τέτοια αιτήματα.

Όπως είναι προφανές από την παραπάνω περιγραφή των κύριων τάσεων μέσα στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης, οι ρεφορμιστικές τάσεις είναι σαφώς κυρίαρχες και δίνουν σ' αυτό την παρούσα συνολική εικόνα ενός ρεφορμιστικού κινήματος. Αλλά ας δούμε πιο λεπτομερώς καθεμιά από αυτές τις τάσεις.

Η τάση της άμεσης δράσης/άμεσης δημοκρατίας

Η εικόνα που προκύπτει από μια εξέταση των αντισυστημικών ρευμάτων μέσα σ' αυτή την τάση είναι αρκετά συγκεχυμένη, με μερικά από αυτά τα ρεύματα να προωθούν προσφάτως με συνέπεια αντισυστημικά αι-

120. Βλ., για παράδειγμα, S. Tormey, «Post-Marxism, democracy and the Future of Radical Politics», *Democracy and Nature*, τόμ. 7, αρ. 1, Μάρ. 2001, σελ. 119-134.

τήματα (π.χ. η Reclaim the Streets) ενώ άλλα, αναμειγνύοντας αντισυστημικά με ρεφορμιστικά αιτήματα, δεν έχουν κανένα δισταγμό να υιοθετήσουν ακόμη και το ρεφορμιστικό πρόγραμμα του Πόρτο Αλέγκρε (π.χ. η Ya Basta!)¹²¹ Αυτή η σύγχυση αντανακλάται στο μανιφέστο της peoples' Global Action (PGA), μιας «οργάνωσης-ομπρέλα» που σχηματίστηκε το 1998 με το στόχο να κτιστεί, από τα κάτω, ένας παγκόσμιος συνασπισμός από κινήματα βάσης, ενάντια σε εκείνο που αυτά αντιλαμβάνονταν ως μια παγκόσμια συμμαχία στην κορυφή. Αυτό το μανιφέστο¹²² εμπεριέχει ένα παράξενο μίγμα από ρεφορμιστικά και αντι-συστημικά αιτήματα. Έτσι, αφού περιγράψει την παγκοσμιοποίηση ως ένα είδος συνωμοσίας του κεφαλαίου για να «επιβάλλει την εξουσία του και να εξουδετερώσει τις αντιδράσεις των λαών», προχωρά στην αποδοχή των αποσπασματικών τοπικών στρατηγικών που αναπτύσσονται σε ολόκληρο τον κόσμο αυτήν τη στιγμή.

Οι αγώνες μας στοχεύουν στο να πάρουν πίσω τον έλεγχο των μέσων παραγωγής από τα χέρια τόσο του πολυεθνικού όσο και του εθνικού κεφαλαίου, έτσι ώστε να δημιουργήσουμε ελεύθερους, αυτοσυντηρούμενους και κοινοτικά-ελεγχόμενους πόρους ζωής, που στηρίζονται στην αλληλεγγύη και στις ανάγκες των λαών, και όχι στην εκμετάλλευση και την απληστία... Αυτά τα εργαλεία συντονισμού και

121. Η σύγχυση της Ya Basta! είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Ένας εξέχων ακτιβιστής αυτής της οργάνωσης τόνιζε σε μια πρόσφατη συνέντευξη σε εφημερίδα της κρατικιστικής εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς: «Υπάρχει μια θολή αντίληψη σύμφωνα με την οποία το κίνημα είναι ενάντια στον καπιταλισμό και τίποτε περισσότερο. Εμείς υποστηρίζουμε ότι μπορούμε από μέρα σε μέρα, από πόλη σε πόλη, από χώρα σε χώρα να δημιουργούμε ένα νέο κόσμο» (*Πριν*, 8 Απριλίου 2001). Προφανώς για την Ya Basta!, για να αλλάξουμε τον κόσμο, είναι αρκετό να παίρνουμε μέρος σε διαδηλώσεις ενάντια στις συναντήσεις κορυφής των ελίτ και να δημιουργούμε «εναλλακτικούς θεσμούς» στη γειτονιά μας, χωρίς να χρειαζόμαστε ένα ξεκάθαρο αντισυστημικό πολιτικό προγράμμα που να αποκλείει Ρεφορμιστικές στρατηγικές, όπως εκείνες του ΠΚΦ, με συγκεκριμένο όραμα για τη μορφή μιας μελλοντικής κοινωνίας, μακροπρόθεσμη στρατηγική και βραχυπρόθεσμο πρόγραμμα!

122. Peoples' Global Action Manifesto, Γενεύη: Φεβ.-Μάρ. 1998.

ενδυνάμωσης προσφέρουν τους χώρους γιo να γίνουν πράξη μια ποικιλία τοπικών και μικρής κλίμακας στρατηγικών που έχουν αναπτυχθεί από λαούς σε ολόκληρο τον κόσμο στις τελευταίες δεκαετίες, με στόχο να αποσυνδεθούν οι κοινότητες, οι γειτονιές ή οι μικρές κολεκτίβες τους από την παγκόσμια αγορά. Οι άμεσοι δεσμοί μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών τόσο σε αγροτικές όσο και σε αστικές περιοχές, τα τοπικά νομίσματα, τα άτοκα σχήματα δανειοδότησης και παρόμοια εργαλεία, είναι τα θεμέλια για τη δημιουργία τοπικών, αυτοσυντηρούμενων και αυτοδύναμων οικονομιών, που βασίζονται στη συνεργασία και την αλληλεγγύη, και όχι στον ανταγωνισμό και το κέρδος.

Ωστόσο, οι τοπικές στρατηγικές που υιοθετούνται από το μανιφέστο, όχι απλώς δεν επιτυγχάνουν να αποσυνδέσουν τις τοπικές κοινότητες από την παγκόσμια αγορά, αλλά συνήθως καταλήγουν να είναι εργαλεία ρεφορμισμού. Πράγμα βέβαια καθόλου περίεργο εφόσον οι στρατηγικές αυτές δεν αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα ενός συνεκτικού πολιτικού προγράμματος για συστημική αλλαγή. Συνεπώς, δεν είναι άξιο απορίας ότι κάποιες από αυτές τις στρατηγικές (π.χ. σχήματα LETS, πιστωτικές ενώσεις κ.λπ.) υποστηρίζονται ακόμη και από σοσιαλφιλελεύθερες κυβερνήσεις, όπως η κυβέρνηση του Blair στη Βρετανία, με τον προφανή στόχο να βοηθήσουν το κράτος στην προσπάθειά του να μειώσει τις παροχές κοινωνικών υπηρεσιών και να ανακουφίσει αντίστοιχα τον κρατικό προϋπολογισμό.

Η απόπειρα «συνένωσης όλων αυτών των ιδιαίτερων τοπικών αγώνων», κάτι που θεωρείται ακόμη ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα από τους ακτιβιστές της PGA σήμερα,¹²³ εκφράζει μια προφανή προσπάθεια να απαλλαχθεί το «κίνημα» της αντιπαγκοσμιοποίησης από τον; τωρινό «στρατοσφαιρικό» χαρακτήρα του (κάποιοι τον ονομάζουν «επαναστατικό τουρισμό»), που ήταν το αναπόφευκτο αποτέλεσμα του είδους των δραστηριοτήτων στις οποίες έχουν αναμειχθεί, ως τώρα, οι ακτιβιστές που συμμετέχουν σ' αυτό. Όπως είναι γνωστό, η κύρια δραστηριότητα

123. Βλ., για παράδειγμα, το κείμενο της PGA: Introduction to the PGA Milano meeting & program, Μάρ. 2001.

αυτού του «κινήματος» μέχρι στιγμής αφορά διαδηλώσεις και άλλα «γεγονότα» άμεσης δράσης κατά τη διάρκεια συνεδρίων των κυριότερων διεθνών θεσμών (ΔΝΤ, ΠΤ, ΠΟΕ, Ομάδα των 7), στα οποία έπαιρναν μέρος χιλιάδες ταξιδεύοντες ακτιβιστές και τα οποία παρακολουθούσαν συνήθως απαθώς (αν όχι εχθρικά) η πλειοψηφία των «ντόπιων». Η άμεση επιδίωξη αυτών των δραστηριοτήτων ήταν να διαταράξουν, όσο το δυνατόν πιο πολύ, τις διαδικασίες αυτών των συναντήσεων και να προωθήσουν, μέσω της πρόκλησης της προσοχής των ΜΜΕ, το σκοπό της αντιπαγκοσμιοποίησης. Η τελική επιδίωξη εξαρτάται από τους στόχους της κάθε ιδιαίτερης τάσης, όπως είδαμε παραπάνω.

Ωστόσο, πέρα από το ότι οι ελίτ έχουν ήδη αρχίσει να αντιδρούν αποτελεσματικά σε τέτοιου είδους τακτικές, επιδιώκοντας να μειώσουν τον κίνδυνο διατάραξης καθώς και τη συμπαθητική κάλυψη από τα ΜΜΕ, είναι γεγονός ότι παρόμοιες δραστηριότητες δεν δημιούργησαν ποτέ (ούτε ήταν ικανές να κάνουν κάτι τέτοιο) οποιουδήποτε σημαντικούς δεσμούς μεταξύ των συμμετεχόντων ακτιβιστών και των κοινοτήτων των τόπων υποδοχής, ούτε καν μεταξύ ακτιβιστών και των δικών τους τοπικών κοινοτήτων.

Οι ακτιβιστές της PGA έχουν, ασφαλώς, πλήρη επίγνωση αυτού του σημαντικού ελαττώματος στην τακτική τους, το οποίο τείνει να δημιουργήσει μια νέα διαίρεση ανάμεσα σε μια πρωτοπορία ακτιβιστών από τη μια μεριά και τις τοπικές κοινότητες από την άλλη, και τονίζουν την ανάγκη δημιουργίας ισχυρών δεσμών μεταξύ αυτού του είδους «στρατοσφαιρικού» ακτιβισμού και των τοπικών αγώνων, γνωρίζοντας πλήρως ότι αυτοί αποτελούν τις πραγματικές δυνάμεις στη βάση που θα μπορούσαν αληθινά να αλλάξουν τη ροή της ιστορίας. Επισημαίνουν ωστόσο τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, ιδιαίτερα στο Βορρά, όπου οι οργανώσεις οι οποίες δρουν τοπικά δεν σκέπτονται κατ' ανάγκη συνολικά, ενώ οι ηγεσίες τους συνήθως είναι ρεφορμιστικές. Όμως, ο τρόπος που προτείνουν για να βγουν από αυτό το αδιέξοδο, δηλ. η οργάνωση Παγκόσμιων Ημερών Δράσης (GDA) που θα έβαζαν στο στόχαστρο τις τοπικές επιπτώσεις της πολιτικής του ΠΟΕ, είναι καταδικασμένος να αποτύχει. Τέτοιες δραστηριότητες απλώς θα ενισχύσουν το είδος της ιδεολογικής «σούπας» που χαρακτηρίζει την παρούσα πολιτική πλατφόρμα του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης και θα δυναμώσουν ακόμη πε-

ρισσότερο τις ρεφορμιστικές τάσεις μέσα σ' αυτό, εφόσον οι περισσότεροι από αυτούς τους αγώνες, και όχι μόνο στο Βορρά, είναι ρεφορμιστικής φύσης.

Είναι προφανές ότι για να ενισχυθούν οι αντισυστημικές τάσεις μέσα στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης, και για να απαλλαγούν από το στρατοσφαιρικό τους χαρακτήρα (ο οποίος -πριν από τα γεγονότα της Γένοβας- είχε ήδη οδηγήσει σε μια συρρίκνωση του αριθμού των συμμετεχόντων ακτιβιστών¹²⁴), πρέπει να δημιουργηθεί ένα αληθινά αντισυστημικό μαζικό πολιτικό κίνημα ενάντια στην οικονομία της αγοράς και την αντιπροσωπευτική «δημοκρατία» Ένα τέτοιο κίνημα θα έπρεπε να διαχωρίσει σαφώς τη θέση του από τις διάφορες ρεφορμιστικές τάσεις της Αριστεράς, οι οποίες δεν μπορούν παρά να προβάλουν ουτοπικά αιτήματα, τα οποία ούτε είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν εντός του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου αλλά ούτε είναι ικανά να οδηγήσουν στη δημιουργία μιας αντισυστημικής συνειδητοποίησης.

Περνώντας τώρα στα ρεύματα άμεσης δράσης/άμεσης δημοκρατίας που προβάλλουν ρεφορμιστικά αιτήματα, οι υποστηρικτές αυτών των ρευμάτων επιχειρηματολογούν υπέρ του να εγείρονται ρεφορμιστικά αιτήματα (ιδιαίτερα εκείνα που ανήκουν στο είδος των «μη πραγματοποιήσιμων»), με στόχο να αυξήσουν το κοινωνικό κόστος για τις ελίτ, και στη διαδικασία, να ριζοσπαστικοποιήσουν τη συνειδητοποίηση των συμμετεχόντων στο «κίνημα» και των πολιτών γενικότερα. Για τον ίδιο λόγο, οι υποστηρικτές αυτής της τάσης, όπως και οι υποστηρικτές της κρατικιστικής Αριστεράς που θα εξετάσουμε παρακάτω, δεν έχουν κανέναν δισταγμό να κάνουν συμμαχίες με ρεφορμιστικές τάσεις μέσα στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης. Έτσι, όπως το θέτει ο Michael Albert:¹²⁵

124. Βλ., για παράδειγμα, M. Albert, «The movements against neoliberal globalisation from Seattle to Porto Allegre», ομιλία που δόθηκε ηλεκτρονικά λόγω της αδυναμίας του ομιλητού να παραστεί σε ένα αθηναϊκό συνέδριο στις 9 Μαρ. 2001, που οργανώθηκε από το Συνασπισμό, το κόμμα της ελληνικής ρεφορμιστικής Αριστεράς.

125. Στο ίδιο. Ο M. Albert είναι ο υπεύθυνος σύνταξης του περιοδικού Z και του δικτυακού τόπου Z-net - και τα δύο εκφράζουν κυρίως τις απόψεις του Noam Chomsky και των υποστηρικτών του.

Για να κατακτήσουμε μεταρρυθμίσεις οιασδήποτε κλίμακας, ιδιαίτερα μη ρεφορμιστικές μεταρρυθμίσεις που μας αφήνουν σε μια καλή θέση για να αποκτήσουμε ακόμη περισσότερα οφέλη, πρέπει να ασκήσουμε υπερβολική πίεση στους ανθρώπους που είναι στην εξουσία και μπορούν να ικανοποιήσουν τα αιτήματά μας. Πρέπει να αυξήσουμε το κοινωνικό κόστος για αυτές τις ελίτ μέχρι το σημείο που θα αποφασίσουν ότι το να ενδώσουν είναι ο καλύτερος τρόπος δράσης. Αυτό είναι εξίσου αναγκαίο τόσο για να αλλάξουν οι εμπορικές ρυθμίσεις ή για να καταργηθεί το ΔΝΤ, όσο και για να κατακτηθούν μισθολογικές αυξήσεις ή νέοι νόμοι που περιορίζουν το σεξισμό ή οτιδήποτε άλλο. Οι ελίτ δεν αντιδρούν στην απλή λογική ή την ηθική. Αντιδρούν όμως σε κινήματα που θα κάνουν περισσότερη ζημιά στα συμφέροντά τους, εάν οι ελίτ δεν ενδώσουν παρά αν ενδώσουν.

Ο ίδιος συγγραφέας στη συνέχεια εκφράζει την απογοήτευσή του για την απουσία ενός ξεκάθਾਰου μακροπρόθεσμου οράματος (προφανώς του τύπου των «συμμετοχικών οικονομικών»¹²⁶ των οποίων είναι ο πατέρας) και μιας στρατηγικής που χαρακτηρίζει το «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης. Ωστόσο, ο τύπος συμμετοχικών οικονομικών που προτείνει (ο οποίος είναι μια παραλλαγή του σοσιαλιστικού σχεδιασμού και έχει ελάχιστη σχέση με μια πραγματική οικονομική δημοκρατία¹²⁷) μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μετά από μια επιτυχημένη επανάσταση σε εθνική κλίμακα. Την ίδια στιγμή, η στρατηγική που οραματίζεται συνεπάγεται μια πάλη για ρεφορμιστικά αιτήματα. Όμως η πάλη με βάση ένα πρόγραμμα ρεφορμιστικών αιτημάτων δεν θα μπορούσε ποτέ να δημιουργήσει μια επαναστατική αντισυστημική συνειδητοποίηση (ούτε το επέτυχε ποτέ στην Ιστορία), όπως θα δούμε σε σχέση με την επόμενη τάση που είναι συγγενική σε αυτά τα ρεύματα.

126. Βλ., για παράδειγμα, M. Albert and R. Hahnel, *Looking Forward, Participatory Economics for the Twenty First Century*, Boston: South End Press, 1991.

127. Για μια κριτική των «συμμετοχικών οικονομικών», βλ. Τ. Φωτόπουλος, *Περιεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 451-453.

Η τάση του ρεφορμισμού ως στρατηγικής

Η τάση αυτή εκφράζει την παλιά μαρξιστική στρατηγική της πίεσης για «μη πραγματοποιήσιμα» ρεφορμιστικά αιτήματα με την ελπίδα ότι η ανικανότητα των ελίτ να τα ικανοποιήσουν και η επακόλουθη αναπόφευκτη κρίση θα θέσει σε κίνηση μια δυναμική που θα οδηγήσει στη ριζοσπαστικοποίηση της συνειδητοποίησης και πιθανώς, σε μια «επαναστατική κατάσταση». Θεωρητικά, επομένως, αυτή είναι μια αντισυστημική προσέγγιση, μολονότι στην πράξη καταλήγει να είναι ρεφορμιστική - κάτι που γίνεται φανερό επίσης από το γεγονός ότι οι υποστηρικτές αυτής της τάσης εσκεμμένα επιδιώκουν μια στρατηγική συμμαχιών με τους υποστηρικτές των καθαρά ρεφορμιστικών τάσεων (συνδικαλιστές, ΜΚΟ, περιβαλλοντιστές). Είναι φανερό ότι τέτοιες «ανίερές συμμαχίες» είναι εφικτές ακριβώς επειδή οι υποστηρικτές αυτής της τάσης δεν προτείνουν κάποιο αντισυστημικό πολιτικό πρόταγμα αλλά αρκούνται στα καθαρά ρεφορμιστικά αιτήματα. Δεν είναι λοιπόν άξιο απορίας ότι ο Alex Callinicos, ο θεωρητικός γκουρού του Βρετανικού Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος και του εδώ παραρτήματος του (ΣΕΚ), βλέπει στον Pierre Bourdieu το διανοούμενο που αντιπροσωπεύει την αναδυόμενη διεθνή Αριστερά, ενώ ο ίδιος προτείνει «μια διεθνή οικονομική ρύθμιση που θα ελέγχει τον καπιταλισμό... μια μεταρρύθμιση της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης»!¹²⁸

Ωστόσο, το δυναμικό αυτής της στρατηγικής να ριζοσπαστικοποιήσει τη συνειδητοποίηση και να οδηγήσει σε μια απελευθερωτική κοινωνία έχει ήδη καταδειχθεί στην Ιστορία, όταν παρόμοιες στρατηγικές κατέληξαν είτε σε μια ρεφορμιστική νοοτροπία και σε εύκολα αντιστρέψιμες μεταρρυθμίσεις είτε σε ολοκληρωτικά καθεστώτα. Το πρώτο συνέβη στην περίπτωση της Δυτικής Ευρώπης όπου, ως αποτέλεσμα παρομοίων στρατηγικών, ο μεγάλος όγκος του εργατικού κινήματος ανέπτυξε μια ρεφορμιστική νοοτροπία που οδήγησε στην ανάπτυξη των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και σε σειρά μεταρρυθμίσεων που σήμερα αντεστράφησαν, ενώ τα ίδια τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα μετατράπηκαν

128. Βλ. τη συνέντευξη του A. Callinicos στην *Ελευθεροτυπία*, 1/10/2000.

στα σημερινά σοσιαφιλελεύθερα κόμματα που διαχειρίζονται τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση.¹²⁹ Το δεύτερο συνέβη στην περίπτωση των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» της Ανατολικής Ευρώπης.¹³⁰

Κατά τη γνώμη μου, όλες αυτές οι εξελίξεις δεν είναι παρά το αναπόφευκτο αποτέλεσμα του γεγονότος ότι μια στρατηγική που βασίζεται σε ρεφορμιστικά αιτήματα είναι, από τη φύση της, ανίκανη να δημιουργήσει μια μαζική αντισυστημική συνειδητοποίηση και πολύ περισσότερο μια πραγματικά δημοκρατική συνειδητοποίηση. Μια τέτοια δημοκρατική συνείδηση μπορεί να δημιουργηθεί μόνο στο πλαίσιο μιας μακράς διαδικασίας «δημοκρατίας-εν-δράσει», που τελικά θα οδηγούσε σε μια Περιεκτική Δημοκρατία (βλ. κεφάλαιο 3). Για τον ίδιο λόγο, ακόμη και όταν αυτή η στρατηγική κατάφερε να οδηγήσει σε μια επαναστατική κατάσταση, ούτε και τότε οδήγησε στην ανάδυση μιας μαζικής αντισυστημικής συνειδητοποίησης, αλλά απλώς μονιμοποίησε τη διαίρεση ανάμεσα στην πρωτοπορία και τις «μάζες». Το γεγονός ότι οι κρατιστές όλων των πεποιθήσεων, ιδιαίτερα οι μαρξιστές-λενινιστές και οι τροτσκιστές, προτιμούν αυτήν τη στρατηγική δεν προκαλεί ασφαλώς έκπληξη, με δεδομένη την από μέρους τους υιοθέτηση μιας «επιστημονικής» αντίληψης του απελευθερωτικού προτάγματος και της συγγενούς λενινιστικής αρχής της «συνειδητοποίησης από τα έξω» η οποία, όπως επισήμανε εύστοχα ο Marcuse,¹³¹ είναι μονόδρομος προς το σταλινισμό.

Η μεταμοντέρνα τάση

Όσον αφορά το δυναμικό του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης σε σχέση με τους ακτιβιστές που εμφορούνται από την ιδεολογία του μεταμοντερνισμού, η στρατηγική των συμμαχιών και των συνασπισμών ανάμεσα σε ετερογενείς ομάδες, που υιοθετούν οι ακτιβιστές αυ-

129. Βλ. Τ. Φωτόπουλος, *Περιεκτική Δημοκρατία*, ό.π., σελ. 168-192.

130. Ό.π., σελ. 147-156.

131. H. Marcuse, *Soviet Marxism*, London: Routledge, 1958, σελ. 145.

τοί, οδηγεί αναπόφευκτα σε μια θεμελιώδη έλλειψη ενότητας, ακόμη και πάνω σε βραχυπρόθεσμους στόχους. Αυτό γίνεται ξεκάθαρα από τη στιγμή που οι υποστηρικτές αυτής της τάσης ορίζουν το κίνημα αρνητικά («αντι»-παγκοσμιοποίηση), χωρίς όραμα για μια μελλοντική κοινωνία, μακροπρόθεσμη στρατηγική και βραχυπρόθεσμο πρόγραμμα. Όπως περιγράφει ένας υποστηρικτής της τάσης αυτής, ο T. Luke,¹³² αυτό που ονομάζει «δημοκρατικό λαϊκισμό»:

Για τους δημοκρατικούς λαϊκιστές δεν υπάρχει κανένα οριστικό πρόγραμμα που αρθρώνει τι πρέπει να κάνουν. Ο λαϊκισμός δεν προσφέρει μια εγγυημένη συνταγή για το μέλλον ή μια αλάνθαστη μέθοδο για την πραγματοποίηση πετυχημένων πολιτειών. Αντί γι' αυτό, ο νέος λαϊκισμός μόνο ξεκινά τη σκιαγράφηση της τακτικής για το παρόν με το να αναπτύσσει ξεκάθαρα το τι πρέπει να ξηλωθεί στα σημερινά υπο-πολιτικά συστήματα λήψης αποφάσεων από τους «εδικούς».

Όμως, η έλλειψη ενότητας που χαρακτηρίζει τις διάφορες συνιστώσες του «κινήματος» δεν είναι μόνο απόρροια της φύσης του ως συμμαχίας μεταξύ ετερογενών ομάδων εφόσον συχνά είναι εσκεμμένη, όπως τόνισε ο Michael Albert¹³³ (προφανώς σε πλήρη άγνοια για τις αιτίες του προβλήματος σε σχέση με τις μεταμοντέρνες επιρροές).

Τα τωρινά κινήματά μας κυριολεκτικά αποφεύγουν να αναζητήσουν μια ευρεία συνολική ενότητα. Δεν προσπαθούν καν να την πετύχουν. Γιατί; Νομίζω ότι πολλοί από μας πιστεύουν ότι η επιδίωξη της ενότητας εύκολα μπορεί να καταλήξει στον αυταρχισμό και το σεχταρισμό.

Είναι δε χαρακτηριστικό ότι η επίδραση των μεταμοντέρνων τάσεων είναι ισχυρή ακόμη και ανάμεσα σε ελευθεριακούς ακτιβιστές (καθώς και ανάμεσα σε αυτοαποκαλούμενους «ελευθεριακούς» διανοούμενους

132. T. Luke, «Globalization, Popular Resistance and Postmodernity», ό.π.

133. M. Albert, «The movements against neoliberal globalisation from Seattle to Porto Allegre», ό.π.

που επικρίνουν την πρόταση οποιοδήποτε συνολικού πολιτικού προτάγματος σήμερα ως «απολυτότητα»!), οδηγώντας στην ουσιαστική χρεοκοπία του ιστορικού αναρχικού κινήματος ως αντισυστημικού κινήματος.¹³⁴

Δεν είναι επομένως περίεργο ότι αυτή η τάση εναντίον κάθε «συνολικού» προτάγματος (όπως εκφράζεται με τη μορφή της έλλειψης ενός θετικού πολιτικού προτάγματος και την αντίστοιχη έλλειψη ενότητας ανάμεσα στα διάφορα ρεύματα) πείθει τους μεταμαρξιστές¹³⁵ και άλλους μεταμοντέρνους αναλυτές να θεωρούν το «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα μεταμοντέρνας πολιτικής. Η συνέπεια ωστόσο αυτής της έλλειψης ενότητας, κοινών στόχων και κοινής στρατηγικής είναι ότι το «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης δείχνει σημάδια ότι έχει ήδη φτάσει στην κορύφωσή του και ότι οι σημερινές κινήσεις των «προοδευτικών» τμημάτων της υπερεθνικής ελίτ να υιοθετήσουν μερικά από τα ρεφορμιστικά αιτήματα του κινήματος κατά της παγκοσμιοποίησης¹³⁶ εύκολα θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην παρακμή του, μέσω της απώλειας του σημερινού μαζικού χαρακτήρα του.

Επιπρόσθετα, και αυτό μας φέρνει στην επόμενη τάση, δεδομένου ότι το ζήτημα μιας γενικής κοινωνικής αλλαγής δεν τίθεται καν από τους υποστηρικτές παρόμοιων τάσεων το δυναμικό τους, εξ ορισμού, περιορίζεται στην πιθανότητα να οδηγήσουν σε κάποιες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις εντός του υπάρχοντος συστήματος της οικονομίας της αγοράς και της αντιπροσωπευτικής «δημοκρατίας».

134. Βλ. Τ. Fotopoulos, «The End of Traditional Antisystemic Movements and the Need for A New Type of Antisystemic Movement Today», *Democracy and Nature*, τόμ. 7, αρ. 3, Νοέμ. 2001.

135. Βλ. S. Tormey, «Post-Marxism, Democracy and the Future of Radical Politics», ό.π.

136. Βλ., για παράδειγμα, τις κινήσεις της γαλλικής και της γερμανικής κυβέρνησης να εξερευνήσουν τρόπους έλεγχου των διεθνών αγορών κεφαλαίου μέσω μιας γαλλογερμανικής ομάδας εργασίας με στόχο τη μελέτη του προβλήματος «για τον καλύτερο έλεγχο των αγορών κεφαλαίου», J. Hooper «Germany and France target money markets», *The Guardian*, 3/9/01.

Η σοσιαλδημοκρατική τάση

Τέλος, όσον αφορά το δυναμικό του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης σε σχέση με τους σοσιαλδημοκράτες που συμμετέχουν σε αυτό, τα σχετικά συμπεράσματά μας προκύπτουν από την ανάλυση του προηγούμενου κεφαλαίου όπου, όπως προσπάθησα να δείξω, ένας αποτελεσματικός έλεγχος της παγκοσμιοποίησης με στόχο την προστασία της εργασίας και του περιβάλλοντος είναι ανέφικτος. Ακόμη και αν η πίεση μέσω του «κινήματος» κατά της παγκοσμιοποίησης οδηγήσει σε κάποιες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που θα στοχεύουν στην εξασφάλιση ενός βαθμού προστασίας για την εργασία και το περιβάλλον, τέτοιες μεταρρυθμίσεις όχι μόνο θα πρέπει να είναι συμβατές με τις απαιτήσεις της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς, αλλά και θα ήταν τόσο αμετάκλητες όσο αμετάκλητη ήταν η σοσιαλδημοκρατία στο παρελθόν. Με άλλα λόγια, όσο αναπαράγεται το σύστημα της οικονομίας της αγοράς και της αντιπροσωπευτικής «δημοκρατίας», το μόνο που μπορούν να πετύχουν οι μεταρρυθμίσεις («από τα πάνω» ή «από τα κάτω») σήμερα είναι προσωρινές νίκες και αντιστρέψιμες κοινωνικές κατακτήσεις παρόμοιες με εκείνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της περιόδου της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης, οι οποίες τώρα κατεδαφίζονται συστηματικά τόσο από νεοφιλελεύθερους όσο και από σοσιαλφιλελεύθερους.¹³⁷

Συμπεράσματα για το «κίνημα» της αντιπαγκοσμιοποίησης

Το γενικό συμπέρασμα που μπορούμε να συναγάγουμε όσον αφορά το δυναμικό του σημερινού «κινήματος» της αντιπαγκοσμιοποίησης απορρέει από την ανάλυση του προηγούμενου κεφαλαίου για το χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης. Βασικό πόρισμα της ανάλυσης αυτής

137. T. Fotopoulos, «Welfare state or economic democracy?», *Democracy and Nature*, τόμ. 5, αρ. 3, Νοέμ. 1999, σελ. 433-468.

ήταν ότι εφόσον η ανάπτυξη (και συνεπώς η κερδοφορία) των πολυεθνικών επιχειρήσεων βασίζεται στη συνεχή επέκταση των παγκόσμιων αγορών, η οικονομία της αγοράς σήμερα δεν μπορεί παρά να είναι διεθνοποιημένη, πράγμα που συνεπάγεται ότι οι αγορές πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο ανοικτές και ελαστικές. Επομένως, η παγκοσμιοποίηση και οι κύριες συνέπειές της, δηλ. η σημερινή συγκέντρωση εξουσίας και η συνεχιζόμενη επιδείνωση της οικολογικής κρίσης, θα εξακολουθούν να παράγονται και αναπαράγονται όσο αναπαράγεται το τωρινό θεσμικό πλαίσιο που εξασφαλίζει τη συγκέντρωση της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Με άλλα λόγια, για όσο καιρό το σύστημα της οικονομίας της αγοράς και της αντιπροσωπευτικής «δημοκρατίας» δεν αντικαθίσταται από ένα θεσμικό πλαίσιο που θα εξασφαλίζει την ισοκατανομή της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας μεταξύ όλων των πολιτών, δηλ. μια Περιεκτική Δημοκρατία.

Είναι συνεπώς προφανές ότι η ρεφορμιστική τάση, που είναι γενικά η κυρίαρχη τάση μέσα στο «κίνημα» κατά της παγκοσμιοποίησης, είναι ανίκανη να επιφέρει οποιοσδήποτε ριζικές αλλαγές στις παρούσες θεσμικές δομές. Επιπλέον, αντίθετα απ' ό,τι ισχυρίζονται οι κρατιστές καθώς και ορισμένοι ελευθεριακοί, ένα κίνημα που βασίζεται σε ρεφορμιστικά αιτήματα δεν μπορεί καν να δημιουργήσει την αντισυστημική συνειδητοποίηση που είναι αναγκαία για τη συστημική αλλαγή καθώς, από τη φύση του, πρέπει να λειτουργεί σε μια συναινετική πλατφόρμα η οποία απαραίτητα εκφράζει τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή των αιτημάτων των διάφορων ακτιβιστών που συμμετέχουν σ' αυτό. Αυτό σημαίνει ότι είναι παραπάνω από πιθανό πως, με δεδομένη την τωρινή δομή του κινήματος αυτού, η πολιτική πλατφόρμα του θα είναι ρεφορμιστική. Επομένως, οι δραστηριότητες των ακτιβιστών κατά της παγκοσμιοποίησης, καθώς και εκείνων των ακτιβιστών που συμμετέχουν στη δημιουργία εναλλακτικών μορφών οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης χωρίς ξεκάθαρους στόχους και στρατηγικές (εναλλακτικά ΜΜΕ, πιστωτικές ενώσεις, σχήματα LETS κ.τλ.)¹³⁸ δεν έχουν καμία ελπίδα να λειτουργήσουν ως κα-

138. T. Fotopoulos, «The limitations of Life-style strategies», ό.π., σελ. 287-308.

ταλύτες για τη συστημική αλλαγή, ή έστω ως στοιχεία μιας μεταβατικής στρατηγικής για τον ίδιο σκοπό. Και αυτό, όχι μόνο διότι οι ενέργειες των ακτιβιστών κατά της παγκοσμιοποίησης δεν έχουν πιθανότητα να πετύχουν τίποτα παραπάνω από μερικές αντιστρέψιμες μεταρρυθμίσεις αλλά επίσης επειδή τέτοιες ενέργειες, από μόνες τους, είναι ελάχιστα χρήσιμες για τη δημιουργία μιας αντισυστημικής συνειδητοποίησης. Ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν τέτοιες δραστηριότητες δεν αποτελούν καν αναπόσπαστο τμήμα ενός προγραμματικού μαζικού πολιτικού κινήματος για τη συστημική αλλαγή.

Είναι επομένως σαφές ότι μόνο τα αντισυστημικά στοιχεία μέσα στο κίνημα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως καταλύτες για τη δημιουργία ενός κινήματος για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση. Το πρόβλημα όμως είναι ότι τα αντισυστημικά αυτά στοιχεία, είτε λόγω των μεταμοντέρνων τάσεων μέσα σε αυτά και της εχθρότητας τους στα συνολικά πολιτικά προστάγματα είτε λόγω των προτιμήσεων τους για άμεση δράση, δεν ενδιαφέρονται για τη μακρόχρονη και επίπονη διαδικασία της οικοδόμησης ενός αντισυστημικού κινήματος. Η σιωπηρή υπόθεση που κάνουν είναι ότι μέσω της άμεσης δράσης και της συνακόλουθης κρατικής καταπίεσης η κατάσταση θα επαναστατικοποιηθεί και στη συνέχεια το κίνημα, αυθόρμητα, θα δημιουργήσει κατά κάποιο τρόπο την ανάλυση για την παρούσα κατάσταση, μαζί με ένα σαφές όραμα για τη δομή της μελλοντικής κοινωνίας, πρόγραμμα για τη μεταβατική στρατηγική κ.λπ. Είναι όμως φανερό ότι αυτό αποτελεί μια ρομαντική και ιστορικά εσφαλμένη αντίληψη για τον τρόπο κοινωνικής αλλαγής που μας φέρνει πίσω στην περίοδο (μέσα 19ου αιώνα!) πριν οι άνθρωποι ν' ανακαλύψουν ότι η ανατροπή ενός συστήματος προϋποθέτει την ύπαρξη οργανωμένου αντισυστημικού κινήματος και ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού θα πρέπει να έχει αναπτύξει αντισυστημική συνείδηση πριν να γίνει η μετάβαση σε μια εναλλακτική κοινωνία, με το κτίσιμο των εναλλακτικών θεσμών και τη λειτουργία μέσα σε αυτούς στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου. Η ιστορία μάς δίδαξε ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να αποφύγουμε την ολοκληρωτική κατάληξη στην οποία οδήγησε το κίνημα του κρατικιστικού σοσιαλισμού.

Το κίνημα επομένως της αντιπαγκοσμιοποίησης θα πρέπει αργά η

γρήγορα να επιλέξει εάν θα είναι πρωταρχικά ένα κίνημα αντίστασης κατά των υπερβολών της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης (όπως το θέλουν να είναι οργανώσεις σαν την ATTAC, το βλαστάρι της *Le Monde Diplomatique* - με την υποστήριξη των προοδευτικών στοιχείων μέσα στην υπερεθνική ελίτ) ή αν αντίθετα θα είναι ένα αντισυστημικό κίνημα για μια νέα δημοκρατική παγκόσμια τάξη. Εάν επιλέξει το πρώτο, είτε για να περισώσει μερικές λαϊκές κατακτήσεις του παρελθόντος είτε για να δημιουργήσει μέσα στη διαδικασία τις συνθήκες για την ανάπτυξη ενός κινήματος αντισυστημικής αλλαγής είναι καταδικασμένο ν' αποτύχει για τους λόγους που είδαμε παραπάνω. Εάν δηλαδή τα ριζοσπαστικά ρεύματα μέσα στο κίνημα της αντιπαγκοσμιοποίησης δεν υιοθετήσουν ένα νέο αντισυστημικό πρόταγμα για τη σημερινή εποχή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης αναγκαστικά το κίνημα αυτό θα έχει την τύχη κινημάτων, όπως το οικολογικό κίνημα, που σήμερα έχει χρεοκοπήσει ολοσχερώς με τα κυριότερα τμήματά του, όπως το γερμανικό, να επανδρώνουν τις κυβερνήσεις της κεντροαριστεράς στη διαχείριση της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Στο επόμενο κεφάλαιο θα σκιαγραφήσουμε ένα αντισυστημικό πρόταγμα για μια εναλλακτική παγκοσμιοποίηση.